

SÕJATEOLOOGIA ILMINGUD LÄHIS-IDAS DAESHI NÄITEL: KAS RELIGIOOSNE LIIKUMINE VÕI POLIITILIS-SÕJALINE ORGANISATSIOON?

Holger Mölder ja Vladimir Sazonov

1. Sissejuhatus¹

21. sajandil on nn jumala tahe² kutsunud mitmes Lähis-Ida piirkonnas esile julma vägivalda ja sallimatust, mis tänapäeva liberaalseid väärtusi hindavas globaliseerinud maailmas mõjub anakronismina. Usulisi ekstremiste iseloomustav äärmuslik fanatism viib tegelikkuses religiooni heade ideede moonutamiseni ning usu ja jumala ärakasutamiseni inimlike kirgede ja soovide huvides, sageli väga küünilise ja labase eesmärgiga. Tihti on religioosse identiteedi varjus tegu ohtliku ja äärmusliku ideoloogiaga (näiteks Islamiriigi ehk Daeshi puhul)³, millega ekstremistlikud poliitikud oma kavatsusi õigustavad.

Araabia kevadega⁴ puhkenud ulatuslikud sotsiaalsed protsessid paljudes araabia riikides on põhjustanud sealsetes ühiskondades olulisi ideoloogiliste suundumuste muutusi. Paljud Lähis-Ida ilmalikud diktaatorid (Zayn al-‘Ābidīn bin ‘Alī Tuneesias, Ḥusnī Mubārak Egiptuses, Mu‘ammar al-Qadhafī Liibüas, ‘Alī ‘Abdullāh Sāliḥ Jeemenis) pidid küll võimult lahkuma, kuid Läänes nii oodatud lääne tüüpi demokratiseerumise asemel seisame silmitsi nähtusega, mida võib nimetada politiseerunud islamiks –

¹ Artikkel ilmub baasfinantseeritava teema PHVKU16926 toetusel.

² Vt nt Sazonov, Vladimir 2015. Vägivald Jumala nimel: Allahi sõdalaste džihaad Õhtumaade vastu. – Kirik ja Teoloogia, 4. detsember 2015 <<http://kjt.ee/2015/12/vagivald-jumala-nimel-allahi-sodalaste-dzihaad-ohtumaade-vastu/>> (20.10.2016).

³ Daesh ehk Da'ish on akronüüm araabiakeelsest *ad-Dawlah al-Islāmiyah fī ‘l-‘Irāq wa-sh-Shām* ehk Islamiriigist Iraagis ja Levantis. Alates 29. juunist 2014, pärast kalifaadi väljakuulutamist, nimetavad nad end ise Islamiriigiks (*ad-Dawlah al-Islāmiyah*) või ka Kalifaadiks, rõhutades oma globaalseid ambitsioone.

⁴ Vt lähemalt Lähis-Ida olukorra kohta pärast Araabia kevadet: Danahar, Paul 2014. The Middle East. The World After The Arab Spring. London-New Delhi-New York-Sydney: Bloomsbury.

religiooni kui taustsüsteemi ja poliitiliste eesmärkide ühendamisel tekkinud maailmavaatega. Islami⁵ senisest olulisemalt suurem politiseerumine⁶ sai alguse 1970. aastate lõpus Iraani islamirevolutsiooniga⁷, mis tugevdas šiitide poliitilist identiteeti, ja Nõukogude vägede invasiooniga Afganistani, mis oli tõukejõuks sunniitide poliitilisele konsolideerumisele. Ameerika Ühendriikide ja tema liitlaste sõjaline sekkumine Afganistani 2001. aastal ja Iraaki⁸ 2003. aastal lisas varem süttinud lõkkesse hagu ning tugevdas islami identiteedil puhkenud vastupanuliikumist.

Piirkonna mässulisust stimuleerib oluliselt viimased 30–40 aastat tõusu- teel olnud islami identiteedile rajatud religioosse-kultuurilise eneseteadvuse tõus, mis on otsinud endale väljundit ka poliitikas. Iseloomulik on see, et araabia kevade käigus ei asendunud sekulaarsed ja natsionalistlikud autoritaarsed režiimid mitte läänemeelse demokraatiaga, vaid valimised töid nii Tuneesias, Egiptuses kui ka Liibüas esimese lainena võimu juurde islamistlikud liikumised. Vaid esimeses neist on demokraatia osutunud

---

⁵ Islami rajajaks oli prohvet Muhammad (570–632), kel tekkis aegamööda arvukalt pooldajaid ning kes osutus edukaks vallutajaks. Prohvet alustas 613 uue usuvoolu avaliku propageerimisega, 24. septembril 622 kolis ta ühes suure hulga oma pooldajatega Mediinasse. See daatum on islamiajastu algus, mida teame hidžra ehk ümberasumisena. Muhammad jätkas oma vallutusi ja aastaks 632 tunnustati islamit juba tervel Araabia poolsaarel. Kui prohvet ja islamisõdalane Muhammad aastal 632 suri, hakkasid tema asemel valitsema tema järglased kaliifid – asendajad ehk jumala asehaldurid. Esimesed kaliifid vallutasid terve Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika, luues Hispaaniast Indiani ulatunud võimsa impeeriumi, mida me teame Araabia kalifaadi nime all. Endised Bütsantsi ja Pärsia impeeriumi alad neelati araablase poolt kiiresti alla ja sellest sai uue islamiriigi territoorium. Esimeseks kaliifiks oli Abū Bakr (632–634), teiseks Umar ibn al-Khattāb (634–644). Just Abū Bakri ja Umari ajal vallutati suurem osa Lähis-Idast ning Sassaniidide dünastiale kuulunud Pärsia. Pärast seda, kui Iraak langes araablase kätte, sai Iraagist araablase kalifaadi oluline maa. Umajjadide dünastia kaliif Muavija, kes valitses 661–680, nägi Süüria aladel olulist strateegilist sõlmpunkti ning viis Araabia kalifaadi pealinna Damaskusesse, kuhu see jäi 8. sajandi keskpaigani. Aastal 750 kerkis esile uus kaliifide dünastia. Võimule tulid Abbassiidide dünastia, kes viis kalifaadi pealinna aastal 762 Damaskusest üle Bagdadi. Sellest ajast oli Iraak kalifaadi olulisemaid alasid.

⁶ Muidugi, islami politiseerimise ilminguid on teada ka varasemast ajast, kuid just 1970. aastatel kerkis see esile selgemalt nähtavamal kujul.

⁷ **Ahmari, Sohrab** 2013. Mojtaba Vahedi: Iran's Revolution from the Inside Out. – The Wall Street Journal, 3 June. <<http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887324216004578481270274888486>> (12.10.2016).

⁸ Vt Iraagi kohta lähemalt **Mölder, Holger; Sazonov, Vladimir; Värk, René** 2013. Kümme aastat operatsioonist „Iraagi vabadus“: ajalooline, poliitiline ja õiguslik ülevaade ning Iraagi tulevikuperspektiivid. – Ajalooline Ajakiri, 3 (2013), lk 405–418.

jätakuusutlikuks. Egiptuses kukutati islamistid (Moslemi Vennaskond)⁹ sõjalisel riigipöördega võimult ning Liibüas puhkes verine kodusõda, kus osalevad nii sekulaarsed jõud (Tobruki valitsus), mõõdukad islamistid (Tripoli valitsus) kui äärmuslikud islamiäärmuslased, sh Daesh, Jabhat Fateh al-Sham (endine Jabhat al-Nusra). Vaid Tuneesias saame rääkida stabiilsest demokraatiast, kus toimus korraliste parlamendivalimiste tulemusena 2014. aastal valitsuse vahetus. Vanadest araabia riikide sekulaarsetest autoritaarsetest režiimidest on vaid Bashār al-Assadi juhitud režiim suutnud võimule jääda Süürias, kuigi seisame silmitsi juba kuuendat aastat riiki lõhestava kodusõjaga, kus algsest vastupanust Assadi repressiivsele režiimile on kujunemas ususõda sunniitide ja šiitide vahel.

Religioosete konfliktide taustal Lähis-Idas on viimasel ajal tugevasti esile kerkinud islami sõdalase kuvand, millesse on kõvasti panustanud Al Qaeda eesotsas oma kunagise ikooniks muudetud liidri Osama bin Ladeniga, kuid ka viimase konkurendiks tõusnud Iraagi islamistlikust vastupanuliikumisest välja kasvanud Daesh. Araabia kevade ajal puhkenud rahutuste käigus laiendas Daesh oma tegevust Süüriasse ning kuulutas 29. juunil 2014. aastal välja üleilmse islamistliku kalifaadi¹⁰, lugedes end 632. aastal prohvet Muhamedi järglaste rajatud kalifaadi järglaseks.

Artikli eesmärk on vaadelda Daeshi islamistlike sõdalaste ideoloogiat, muuhulgas seda, kuidas nad kasutavad oma poliitiliste eesmärkide õigustamiseks Koraani ning religiooni laiemalt. Kuid kas Daeshi võib üldse pidada religioossetel alustel tegutsevaks liikumiseks või on pigem tegemist religioossete sümbolite kasutava sõjalis-poliitilise organisatsiooniga? Siin seisame silmitsi mitmete Lähis-Ida piirkonnale iseloomulike ajalooliste traditsioonidega, mida on tavaks liigitada sõjateoloogia alla.

⁹ **Reissner**, Johannes 1980. Ideologie und Politik der Muslimbrüder Syriens: von den Wahlen 1947 bis zum Verbot unter Adīb aš-Šīšaklī 1952. Volume 55 of Islamkundliche Untersuchungen, K. Schwarz: Freiburg i. Br. [**Reissner** 1980]; vt ka **Espak, Peeter** 2011. Moslemi Vennaskond – hunt lambanahas. – Postimees, 10. veebruar 2011, <<http://arvamus.postimees.ee/386159/peeter-espak-moslemi-vennaskond-hunt-lambanahas>> (20.10.2016).

¹⁰ Vt nt **Withnall, Adam** 2014. Iraq crisis: Isis declares its territories a new Islamic state with restoration of caliphate' in Middle East. – Independent, 30.06.2014, <<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-declares-new-islamic-state-in-middle-east-with-abu-bakr-al-baghdadi-as-emir-removing-iraq-and-9571374.html>> (17.10.2016).

2. Sõdade õigustamine jumala tahtega ja sõjateoloogia kujunemine Lähis-Idas

Sõdu¹¹ on inimtsivilisatsiooni koidikust saadik üritatud religioosselt õigustada. Väga sageli on selleks kasutatud teoloogiat ning Daeshi võib lugeda tänapäevase sõjateoloogia üheks äärmuslikumaks ilminguks.

Juba vanal ajal räägiti sõdadest, sh õiglastest ja ebaõiglastest sõdadest, ning sõdade õigustamisest, kasutades selleks tihtipeale teoloogilisi kontseptsioone, kui sõda esitati jumalatele meelepärase tegevusena. Kreeka filosoof Aristoteles (384–322 eKr) oli esimeste seas, kes diskuteeris sõdade põhjuste üle teoses „Poliitika“, kus ta muuhulgas väidab, et „sõdade põhjus ei pruugi ju olla õiglane“¹². 20. sajandi lõpus analüüsis oma raamatus „Õiglased ja ebaõiglased sõjad“ (1980) õiglaste ja ebaõiglaste sõdade küsimust tuntud Ameerika riigiteadlane ja sõjafilosoof Michael Walzer, kes vaatles inimeste käitumist sõdades:

¹¹ Mis on üldse sõda? Mida me mõistame sõja all? Sõda on kultuuri ja tsivilisatsiooni tunnus ning juba III eelkristlikul aastatuhandel muistses Sumeris oli sõdadel ja sõjapidamisel suur osakaal. Juba siis otsiti sõdade õigustamiseks ideoloogilist kinnitust ja teoloogilist põhjendust. Nii oli see 3000 aastat eKr ja nii on see ka tänapäeval, hoolimata tohutust arengust tehnoloogias ja sõjapidamise printsiipides. Tuntud Hiina sõjateoreetik ja strateeg Sun Zi (elanud oletatavasti VI sajandi 2. poolel eKr) määratleb oma traktaadis „Sõja seadused“ sõda nii: „Sõda on riigile suur asi, elu ja surma pinnas, allesjäämise ja hävingu kulg, mida ei tohi jätta tähelepanuta“ (Sun Zi, Sun Bin 2001. Sõja seadused. Klassikalisest hiina keelest tõlkinud ja kommenteerinud Märt Läänemets. Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, lk 117). Teine tuntud sõjateoreetik, Saksa kindral Carl von Clausewitz (1780–1831) märgib oma traktaadi „Sõjast“ sissejuhatuses, et „sõda pole midagi muud kui laiendatud kahevõitlus. Püüdes kujutleda ühtse tervikuna üksikute kahevõitluste tohutut hulka, millest tervik koosneb, on meil parem endale ette kujutada kahte maadlejat. Kumbki katsub teise kallal füüsilist vägivalda tarvitades oma tahtmist saada; tema lähim eesmärk on vastane matile heita ja välistada seeläbi tolle igasugune edasine vastupanu. Sõda on seega vägivallaakt, et sundida vastast toimima meie tahte kohaselt“ (Clausewitz, Carl von 2004. Sõjast. Kindral Carl von Clausewitzist järele jäänud teos. Tõlkinud Krista Räni, Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, Eesti Keele Sihtasutus, lk 27). Muistses Mesopotaamias vaadeldi sõda kui vägivaldiga oluliseeritud vormi ja tsivilisatsiooni ühte olulist tunnust. Sõda oli tsivilisatsiooni arengu üks ilming ja produkt, olles väga tihedalt seotud nii riikliku ideoloogia kui ka teoloogiliste kontseptsioonidega. Sõjakunst oli väga oluline tsiviliseerimise protsess nii muistses Lähis-Idas kui ka Hiinas. Tuntud sumeri müüdis „Enki ja maailma kord“ nimetasid sumerlased sõjakunsti üheks tsivilisatsiooni ME-ks ehk oluliseks alusnormiks. – Bahrani, Zainab 2008. Rituals of War. The Body and Violence in Mesopotamia, New York: Zone Books, pp. 9–10. [Bahrani 2008].

¹² Aristoteles 2015. Poliitika. Tõlk. A. Lill. 1. raamat, VI. Tartu: Ilmamaa, lk 15.

Niikaua kui mehed ja naised on rääkinud sõdadest, on nad iseloomustanud neid õigete või valedena. Ja peaaegu sama kaua on mõned neist selliseid hinnanguid pilanud, nimetanud farssideks ja nõudnud, et sõda jääks välja-poole moraalseid hinnanguid. Sõda on maailm, kus elu on kaalul ning inimloomuse kaalu on vähendatud tema algsete vormideni, kus valitsevad omakasu ja vajadused. Mehed ja naised tegutsevad enda ja oma kogukonna huvides ja seal ei ole kohta moraalile ning õigusele. Inter arma silent leges: sõja ajal seadus vaikib.¹³

Daniel M. Bell jr tõstatas raamatus „Just War as Christian Discipleship“ („Õiglase sõda kui kristlik jüngerlus“) olulised küsimused – mis teeb sõja õiglaseks? mis teeb sõja ebaõiglaseks? – ning arutas selle üle, kuidas kristlik religioon adopteeris õiglase sõja traditsiooni Kreeka-Rooma kultuuri-ruumist¹⁴. Teadagi ulatusid püha- ja ususõjad oma juurtega eelkristlikul ajastul Lähis-Ida kultuuriruumi ning olid üpriski levinud nähtused juba siis, kui hakkasid tekkima esimesed riiklikud moodustised, kujunesid välja usundid ja tekkisid panteonid¹⁵. Palju keerulisem on vastata küsimusele, millisel ajal hakkas Lähis-Idas arenema sõjateoloogia¹⁶.

Kui tekkisid sõjad ning arenes sõjapidamine, siis tõusis ka vajadus sõdu ideoloogiliselt põhjendada. Üks viis sõdade õigustamiseks on kasutada selleks teoloogiat, teisisõnu õpetust jumalikust väest ja tahtest. Suured sõjalised konfliktid Mesopotaamias leidsid aset juba V ja IV aastatuhandel eKr, veel enne kiilkirja leiutamist Sumeris umbes 3300 eKr, mida kinnitavad arheoloogilised andmed.¹⁷

¹³ **Walzer, Michael** 2000. Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations. Third Edition, New York: Basic Books, p. 3.

¹⁴ **Bell Jr., Daniel M.** 2009. Just War as Christian Discipleship. Recentering the Tradition in the Church rather than the State. Printed in the United States of America: Brazor Press, p. 14.

¹⁵ **Schmitt, Rüdiger** 2011. Der „Heilige Krieg“ im Pentateuch und im deuteronomistischen Geschichtswerk. Studien zur Forschungs-, Rezeptions- und Religionsgeschichte von Krieg und Bann im Alten Testament. – Alter Orient und Altes Testament, 381. Munster: Ugarit-Verlag; **New, David S.** 2002. Holy War. The Rise of Militant Christian, Jewish and Islamic Fundamentalism. Jefferson: North Caroline; London: McFarland&Company.

¹⁶ **Espak, Peeter** 2011. The Emergence of the Concept of Divine Warfare and Theology of War in the Ancient Near East. – KVÜÕA toimetised, 14, lk 115–129 [**Espak** 2011]; **Espak, Peeter** 2010. Evolution toward the concept of Holy War in the Ancient Near East. – Society of Biblical Literature with European Association of Biblical Studies. International Meeting 2010. University of Tartu, Estonia. International Meeting of Society of Biblical Literature: Tartu University, Estonia, July 25–29, 2010, Atlanta, GA: Society of Biblical Literature, p. 52; **Espak, Peeter** 2010. Sõjateoloogia algus Lähis-Idas. – Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamat, IV, lk 69–84.

¹⁷ **Espak** 2011, p. 115.

Kui teoloogiat hakati sõdade motiivina laiemalt ning süstemaatilisemalt kasutama alles hilisemal ajal, siis sõjateoloogia algete kohta võime leida esimesi kirjalikke andmeid juba varasemast ajast, kui oli tekkinud kiri ja pandi kirja esimesed teoloogilised tekstid. Need esimesed andmed pärinevad muistsest Sumerist alates 2500–2400 eKr, mil tekkis sõdade teoloogiline õigustamine ehk sõdu hakati pidama jumalate nimel ja jumalate toel ning põhjendama neid jumalate tahtega.¹⁸

Alljärgnevalt on toodud mõned näited sellest, kuidas muistises Lähis-Ida üritati õigustada sõdu jumala või jumalate tahtega.

Auahne ja ambitsioonikas vallutaja sumerlane E-anatum, kes valitses ligikaudu 2450–2425 eKr Lagaši linnriigis (Sumer, Lõuna-Iraak), üritas õigustada terve Sumeri vallutamist Lagaši linna patroonjumala Ningirsu tahtega, mh väitis E-anatum oma raidkirjades:

E-anatum hävitas kõik võõrad maad jumal Ningirsu jaoks¹⁹.

Kõik võõrad maad värisevad E-anatumi, jumal Ningirsu väljavalitu ees²⁰.

E-anatum, kellel on jõudu, kuulutas, et kõik võõrad maad kuuluvad talle²¹.

E-anatum hävitas kõik võõrad maad jumal Ningirsu jaoks²².

E-anatum, kes orjastas kõik võõrad maad jumal Ningirsu jaoks²³.

E-anatum oli esimene teadolev valitseja Lähis-Idas, kes õigustas oma vallutusi jumala tahtega.

Veel ühe näitena on siin toodud katkend 12. ja 11. sajandi vahetusel eKr valitsenud Assüüria suurvüriga Tiglatpileser I raidkirjast, kes uhkustab oma vallutustega ning õigustab agressiooni muškide vastu jumala Aššuri tahtega:

Minu troonile astumise aastal 20 000 muški koos nende viie kuningaga, kes 50 aastat valdasid Alzu ja Purulumzu maid – tribuudi ja kümnise kandjad

¹⁸ *Ibid.*, pp. 115–129; **Sazonov, Vladimir** 2015. Justification of Wars and the Ideology of Divine Warfare in Ancient Mesopotamia. – Festschrift Tarmo Kulmar 65, Tartu University Press: Tartu, pp. 298–328; **Kang, Sa-Moon** 1989. Divine War in the Old Testament and in the Ancient Near East. – Beiheft zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 177, Berlin-New-York: W. de Gruyter. [**Kang** 1989]

¹⁹ **RIME 1**, E-anatum E1.9.3.1, 132.

²⁰ *Ibid.*, E-anatum E1.9.3.5, p. 147, col iv 20–v8.

²¹ *Ibid.*, E-anatum E1.9.3.1, p. 130, col v 20–22.

²² *Ibid.*, E-anatum E1.9.3.1, p. 132, col xi 21–23.

²³ *Ibid.*, E-anatum E1.9.3.1, p. 140, Cartouche A, 1–3.

jumal Aššurile, mu isandale – [muškid], keda ükski kuningas mitte kunagi pole tagasi löönud lahingus, olles kindlad oma tugevuses nad tulid alla [ja] vallutasid Katmuhu maa. Jumala Aššuri, mu isanda toega ma panin oma sõjavankrid ja armee valmis [ja], ja ootamata järelväge, ma läbisin risti Kašiari mäe konarliku maastiku. Ma võitlesin nende 20 000 relvastatud mehega ja viie kuningaga Katmuhu maal. Ma tõin neile kaotuse. Ma kuhjasin nende sõdalaste laibad lahinguväljale [ja] ja lasin nende verel voolata mägede orgudesse ja tasandikesse. Ma lõikasin otsast nende pead [ja] kuhjasin nagu viljahunnikud nende linnade ümber. Ma tõin välja nende saagi, vara, [ja] omandit arvutult. Ma võtsin kinni 6000 sõdurit, kes pääsesid minu relvade käest [ja] alistusid mulle, ja arvasin nad oma maa alamate hulka.²⁴

Jumal Aššurit²⁵ ja teisi muistsest Lähis-Ida jumalaid on Assüüria kuningad korduvalt maininud ning toonud esile oma sõjaretkede, vallutuste ning vägivalla kontekstis. Näiteks teeb seda sõjakas kuningas Tiglatpileser III (745–727 eKr), kes oli üks halastamatumaid valitsejaid maailma ajaloos, karm küüditaja ja massimõrvar²⁶. Seoses sõjakäiguga Urartu kuningriigi vastu väidab Tiglatpileser III oma annaalides järgnevat:

[---] jumala Ašš[uri], mu isanda, jõuga ja võimsusega, nendega ma võitlesin, [ja võitsin neid...] nende [sõjamehi] ma tapsin [ja] täitsin mägede kuristikud [nende laipadega]. [Minu] sõjavankrid [---].²⁷

Uus-Assüüria impeeriumi üks tuntumaid valitsejaid Asarhaddon (680–669 eKr), kes paistis silma kui suur küüditaja ja terroripoliitika rakendaja, raius mh pea maha Sidoni kuningal Abdi-Milkutil. Seda olevat ta teinud Assüüria peajumala Aššuri²⁸ käsul: „Jumal Aššuri käsul, mina (Asarhaddon) püüdsin

²⁴ **RIMA 2**, Tiglath-pileser I A.0.87.1, p. 14, read 62–88.

²⁵ Jumala Aššuri rollist vt rohkem **Parpola, Simo** 2000. Monotheism in Ancient Assyria. – One God or Many? Concepts of Divinity in the Ancient World. B. N. Porter (ed.). Transactions of the Casco Bay Assyriological Institute, Vol. 1. Casco Bay, pp. 165–209; **Holloway, Steven W.** 2002. Aššur is King! Aššur is King! Religion in the Exercise of Power in the Neo-Assyrian Empire. Leiden-Boston-Köln: Brill; **Rollinger, Robert** 2013. Assur. – Wörterbuch alttestamentlicher Motive. M. Fieger, J. Krispenz, J. Lanckau (ed.). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, pp. 35–39.

²⁶ Vt lähemalt küüditamisest Assüürias: **Sazonov, Vladimir** 2012. Küüditamis- ja terroripoliitika Kesk-Assüüria ja Uus-Assüüria impeeriumites 13.–7. sajandil eKr. – KVÜÖA toimetised, 16, lk 180–202.

²⁷ **Tadmor, Hayim** 1994. The Inscriptions of Tiglath-pileser III King of Assyria. Critical Edition, with Illustrations, Translations and Commentary (Jerusalem: The Israel Academy of Sciences and Humanities, Printed in Israel, 52, Ann. 17, tahvlid XIII–XIV, rida 6–7.

²⁸ **Frame, Grant** 1999. My Neighbour's God: Aššur in Babylonia and Marduk in Assyria. – Bulletin of the Canadian Society for Mesopotamian Studies, 34.

ta kinni nagu kala mere keskel ja lõikasin otsast tema pea.“ See julm vägivallaakt oli Asarhaddon'i sõnul õigustatud jumal Aššuri tahtega²⁹.

Juba sõjakad assüürlased võtsid teoloogia appi, et pidada vallutussõdu, luua ja laiendada impeeriumi, massiliselt küüditada ja viia ellu terrorismipoliitikat, tugevdada ideoloogilist, religioosset ja poliitilist baasi ning kindlustada valitseja võimu. Religioon aitas kaasa kuninga isikukultuse tekkele ja esimese kontinentaalse impeeriumi (Uus-Assüüria impeerium) ekspansioonipoliitikale ajavahemikul 900–610 eKr.³⁰ Tuleb nõustuda teoloog Peeter Espakiga, kelle väitel teenis vanas Lähis-Ida traditsioonis (k.a Vana Testament ja hilisemad kristlikud tekstid) sõjateoloogia eelkõige poliitilisi eesmärke. Kui tekkis poliitiline vajadus kedagi rünnata, kasutati teoloogilisi põhjendusi, et sõdu õigustada, seletada või motiveerida.³¹ Näiteid usu- ja pühasõdadest võib leida nii vanast testamendist³² kui ka zoroastriitliku Pärsia impeeriumi ja kristliku Rooma impeeriumi (hiljem Bütsantsi) sajanditepikkusest vastasseisust. Religiooni kasutamine poliitilistel eesmärkidel jätkus Lähis-Idas ka hiljem Ahhemeniidide (6.–4. saj eKr) ja Sassaniidide (224–651 pKr) impeeriumi ajal.³³

Püha- ja ususõdade traditsioon arenes hoogsalt Lähis-Idas edasi pärast seda, kui toimus islami võidukäik 7.–8. sajandil, loodi kalifaat ning enamik Lähis-Idast ja Aafrikast oli araablaste vallutuste käigus islamiusuliseks muudetud. Islami kontseptsiooniga on väga tihedalt seotud tänapäeval laialt levinud mõiste *džihaad*, mida islami uurija Üllar Peterson on selgitanud järgmiselt:

Sõna džihaad on tuletatud araabiakeelsest verbist jahada, mille esmane tähendus on „pingutama millegi nimel“, „endast kõike andma mingi eesmärgi nimel“ jne. Selle juriidilis-teoloogilis-poliitiline tähendus on „pingutama Allahi teel“, st levitama usku Allahisse ning tegema Teda võidukaks maailma üle. Enamik islami õpetlasi on seisukohal, et džihaad on kollektiivne kohustus islami levitamisel, see tähendab universaalse islamiriigi laiendamisel. Seega on džihaad viie personaalse usualuse kõrval kuues,

²⁹ RINAP 4, Esarhaddon 1, 16.

³⁰ Fales, Frederick Mario 2000. Preparing for War in Assyria. – *Economie antique: La guerre des économies antiques*. J. Andreau, P. Briant, R. Descat (ed.). Saint-Bertrand-de-Comminges, France: Musée archéologique départemental, pp. 35–62.

³¹ Espak 2011, lk 127.

³² Põldsam, Anu 2009/2010. Sõjast ja rahust Heebrea Piiblis. – *Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamat*, lk 85–90.

³³ Soudavar, Abolala 2003. *The Aura of Kings: Legitimacy and Divine Sanction of Iranian Kingship*. Costa Mesa, California: Mazda Publishers, Inc.

mitteametlik usualus. See tähendab seda, et mitte kõik muslimid ei pea džihaadist osa võtma, piisab, kui džihaadi edukaks teostamiseks on koos kriitiline arv mudžahiide (džihaadist osavõtjaid).³⁴

Nii araablaste vallutused kui ka neile järgnenud Euroopa riikide ristiretked Lähis-Itta alates 11. sajandi lõpust kandsid selgeid ususõja tunnuseid, mis on jätkunud tänapäevani välja. Niisiis on religioon Lähis-Idas olnud alati lahutamatu seotud poliitika ja sõdadega ning Islamiriigi praktikat sõjateoloogia kasutamisel oma tegevuse õigustamiseks 21. sajandil pKr võib selles ajaloolises jadas nimetada traditsioonidele vastavaks.

3. Kalifaadi tekkelugu 21. sajandil

29. juunil 2014 Iraagi ja Süüria territooriumil välja kuulutatud nn Islamiriik³⁵ (*ad-Dawlat al-Islāmiyah*) loeb end 632. aastal prohvet Muhammadi järglaste rajatud islami kalifaadi õigusjärglaseks. Väljaspool Iraaki ja Süüriat on Islamiriigiga ühinenud Barqa (Kürenaika) vilajett (provint) Liibüas (endine islaminooruse Shura nõukogu), Alžeeria vilajett (endine Jund al-Khilafah, mis tekkis 2014 Islami Maghrebi Al Qaedast lahkulöönud fraktsioonist) ja Siinai vilajett Egiptuses ja Gazas (endine Anšār Bayt al-Maqdis). Islamiriigile on truudust vandunud Jama'at Ansar al-Shari'a Jeemenis, mis lõi lahku Araabia poolsaare Al Qaedast, Pakistani islamirühmitused Jundallah, Tehreek-e-Khilafat ja Jamaat al-Ahrar, morode äärmusrühmitus Abu Sayyaf Filipiinidel ja Malaisias, veel mõned rühmitused Jordaania, Liibanonis, Pakistanis, Afganistanis, Jeemenis ja Saudi Araabias, Boko Haram Nigeerias ning Kaukaasia emiraat Tšetšeenias ja Dagestanis. Patrick Cockburn nendib raamatus „The Rise of Islamic State“³⁶, et Islamiriigi käsitlemine riigivälise terroristliku organisatsioonina sarnaselt Al Qaedaga on Lääne analüütikute soovmõtlemise ilming. See erinevus Daeshi ja paljude teiste äärmus-

³⁴ **Peterson, Üllar** 2005. Džihaadi kontseptsiooni kujunemine Koraanis. Magistritöö. TÜ filosoofiateaduskond, üldajaloo õppetool (käsikirjaline). <<http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/951/peterson.pdf?sequence=5>> (17.10.2016), lk 24. [**Peterson** 2005]

³⁵ **Withnall, Adam** 2014. Iraq crisis: Isis declares its territories a new Islamic state with 'restoration of caliphate' in Middle East – The Independent, 30, June 2014. <<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-declares-new-islamic-state-in-middle-east-with-abu-bakr-albaghdadi-as-emir-removing-iraq-and-syria-from-its-name-9571374.html>> (20.10.2016).

³⁶ **Cockburn, Patrick** 2015. The Rise of Islamic State: ISIS and the New Sunni Revolution. New York: Verso Books.

organisatsioonide vahel on põhimõtteline – nad ehitavad riiki, mitte ei võitle võimu eest riigis.

Kuna sunni traditsiooni järgi valib kaliifi kogukond (*ummah*) ja seal puudub religioosne hierarhia erinevalt šii islamist, siis apelleerib sellisele varajase islami demokraatia ilmingule ka Islamiriik. Kaliifiks valitud Abū Bakr al-Baghdādī ehk Ibrahim (kodanikunimega Ibrahim Awad Ibrahim al-Badri) on sündinud 1971. aastal Kesk-Iraagi linnas Samarras. Vaimulike perekonda sündinud tulevane kaliif õppis Bagdadi islami ülikoolis, kus väidetavalt omandas doktorikraadi šariaadi alal. Pärast õpinguid asust ta teenima vaimulikuna Bagdadi eeslinnas Tobchis. Saddam Hussein³⁷ kukutamisele järel liitus ta islamistliku vastupanuliikumisega, tegeledes seal põhiliselt šariaadiküsimuste ning vaimuliku nõustamisega. Ameeriklased vangistasid ta mõneks ajaks ja hoidsid Camp Bucca kinnipidamiskeskuses, kuid vabastasid hiljem.³⁸ Liitunud taas sunniitide vastupanuliikumisega, kerkis tulevane kaliif Ibrahim 2010. aastal rühmituse³⁹ etteotsa. Kaliif on vältinud avalikkuse tähelepanu, tema hüüdnimi on „nähtamatu šeik“ ja erinevalt konkureeriva rühmituse Al Qaeda juhtidest „mänedžer“ Osama bin Ladenist ja „õpetlasest“ Ayman al-Zawahirist peetakse teda „sõdalase“ tüüpi juhiks, kes on valmis oma jüngreid isikliku eeskujuga lahinguväljal innustama.

Kalifaadi ideel on tugevad arhailised juured, mis peituvad varakeskajas. Daeshi fenomeni allikaid otsides tuleb minna Lähis-Ida kaugesse minevikku ja vaadata Lähis-Ida poliitilist elu 7. sajandi alguses, mil Araabia poolsaarel oli tekkimas uus ja võidukas monoteistlik usk – islam. 7.–9. sajandini toimunud araablaste impeeriumi laienemisel Atlandi ookeanist Indiani oli peale kõige muu ka religioosne mõõde, mis kandis endas islami ideede levitamist. Islamiusuliste jagunemine sunniitideks ja šiiitideks toimus eri vaadete tõttu prohveti järglusele. Sunni kogukond pidas õigeks, et kaliif valitakse islami kogukonna (*ummah*) nõupidamiste (*shura*) käigus⁴⁰. Sunniidid tunnistavad aga prohveti järglasena Muhammadi surma järel kogukonna valitud kaliifi Abū Bakr, kes oli prohveti äi. Šiia kogukond tunnistas kaliifina Muhammadi otseste järglaste seast valitud imaami. Seepärast tunnistas šii kogukond

³⁷ Hussein kohta vt nt **Sazonov, Vladimir** 2015. Nebukadnetsarit järgides: Saddam Hussein ja muistsed Lähis-Ida despoodid. – Idakiri 2014, lk 114–133.

³⁸ Vt **Stern, Jessica; Berger, J. M.** 2016. ISIS. Terrori riik. Tallinn: Äripäev, 2016, lk 64–67.

³⁹ Algse rühmituse Jama'at al-Tawhid wal-Jihad rajas Palestiina-Jordania päritolu Abu Musab al-Zarqawi (Ahmed al-Khalayleh) 1999. aastal Afganistanis. 2003. aastal, pärast Lääneriikide interventsiooni, viis ta oma tegevuse üle Iraaki.

⁴⁰ Sellele viitab ka Daesh oma poliitiliste ambitsioonide õigustamisel, et igal islami kogukonnal on õigus kalifaadi väljakuulutamiseks, kui see esindab Jumala ehk Allahi tahet.

prohveti järglasena neljandat kaliifi Alit, kes oli Muhammadi onupoeg ja väimees.

Alates 1261. aastast, kui kalifaadi senine pealinn Bagdad langes mongolite kätte, omandasid kaliifi tiitli mamelukkide sultanid Kairos. Kalifaadi pärand ei kadunud, kui türklased alistasid araablased ja Ottomani impeerium kerkis kalifaadi varemetele. 1453. aastal pärast Konstantinoopoli vallutamist kuulutas end kaliifiks Türgi Ottomani sultan Mehmed II. Mõnda aega pretendeerisid kalifaadi järglusele nii türklased kui ka mamelukid. Mehmedi järglane, Ottomani impeeriumi üks võimsamaid ja jõhkramaid valitsejaid Selim I (valitses 1512–1520), usklik sunniit, kes tajus end jumala asehaldurina maa peal, alustas oma valitsemist nõnda, et käskis 1512. aastal Allahi nimel tappa 40 000 šii moslemit, kes elasid Anatoolias. Kaks aastat hiljem alustas Türgi sultan Selim I verist sõjaretke oma peamise vastase, šiitliku Iraani vastu loosungil all „Õige islami kaitseks hereetikute-šiiitide vastu“.⁴¹ Viis sajandit hiljem, 21. sajandi alguses, on kunagise kalifaadi territooriumil endiselt levimas usufanatismi ilmingud ja religioosne radikalism. Islamifanaatikud kasutavad analoogseid loosungeid ja väljaütlemisi oma vallutuste õigustamiseks, nagu seda tehti pärast Selim I vallutusi: Jumala nimel alustatakse sõdu, tapetakse, piinatakse või repressseeritakse, korraldatakse genotsiide teiste etniliste ja usuliste rühmade vastu, olgu need šiiidid, kristlased, drused või jeziidid.

1517. aastal purustas Selim I mamelukkide sultanaadi ning viimane sultan al-Muttawakil III vangistati. Ta pidi loobuma kaliifi tiitlist ning andma türklastele üle tema valduses asuvad reliikviad – prohvet Muhammadi rüü ja mõõga. Sellest ajast peale kandsid kaliifi tiitlit Türgi sultanid. 1922. aastal oli viimane sultan Mehmed VI sunnitud troonist loobuma, kuid kaliifi tiitel pärandus kroonprints Abdulmecid II-le, kes kandis tiitlit 1924. aastani, kui Mustafa Kemal Atatürki sekulaarsed reformid ta sellest ilma jätsid. Sultan-kaliifi õukond suleti ja dünastia liikmed saadeti Türgist välja.⁴²

Seejärel kuulutas end kaliifiks Araabia poolsaare lääneosas asuva al-Ḥijāzi valitseja Meka šariif Ḥusayn ibn ‘alī, suur araablaste ühendaja 20. sajandi alguses, kuid 1924–1925 vallutasid Al-Ḥijāzi Saudide dünastia valitsetava naaberriigi Najdi kuningriigi väed. Hiljem tekkis kahe kuningriigi ühendusest riik, mida tunneme tänapäeva Saudi Araabiana. Hussein põgenes oma

⁴¹ **Andres Saumets, Vladimir Sazonov** 2012. Sõna sõjast ja sõda sõnast: Tekste ja tõlgendusi. – KVÜÖA toimetised, 16, lk 12–13.

⁴² Vt lähemalt **Kinross, Patrick** 2001. *Atatürk. The Rebirth of Nation*, London: Phoenix, pp. 384–387.

keskmise poja Abdullahi valitsetavasse Jordaaniasse ja suri seal 1931. aastal, tema pojad kaliifi tiitlit enam ei kasutanud. Sellegipoolest on Saudi Araabia kuningad kui pühapaikade Mekka ja Mediina haldajad jätkuvalt pretendeerinud arabia ja islami maailma poliitilise liidri ehk mitteametliku kaliifi positsioonile õigusjärglust ametlikult taastamata.

Kalifaadi järjepidevuse katkemisega ei surnud panislamistlikud ideed ja unistused kunagise hiilguse taastamisest. 1928. aastal Egiptuses rajatud Moslemi Vennaskonna asutaja Hassan al-Banna⁴³ unistuseks oli panislamistliku impeeriumi või hiigelkalifaadi loomine Hispaaniast Indoneesiani ning ta väljendas oma põhimõtteid järgnevalt: „Jumal on meie eesmärk, Koraan aga meie õigus, prohvet on meie juht, džihaad on meie tee ning surm Allahi (jumala) eest on meie ülim taotlus.“⁴⁴ Lühike, aga üpris konkreetne programm, kus liberalismile, usuvabadusele, sõnavabadusele ja demokraatlikele väärtustele kohta ilmselt ei leidu, kuna Koraan ja šariaat on islamistidele põhiseadus, kõikide normide ja seaduste alus⁴⁵. Paul Danahar iseloomustab demokraatia piinavat teekonda Lähis-Idas paradoksiga, et paljud neist, kes tulid võimule sealsete revolutsioonide ja ülestõusude käigus, pidid läbima eelneva võimu sadistliku jõhkru kooli, kui neid nende usulisi tõekspidamiste tõttu vaenati⁴⁶.

Kuigi Daesh loeb end 632. aastal prohvet Muhammadi⁴⁷ järglaste rajatud islami kalifaadi õigusjärglaseks, ei tunnusta teda sellisena valdav osa islami vaimulikkonnast, kui just mõningad äärmuslikud salafistlikud ideoloogid välja arvata. Samal ajal ei ole tegemist enam traditsioonilise terroristliku rühmitusega, kelle eesmärk on äärmusliku tegevusega tähelepanu äratada, vaid tunnustamata võimuinstitsiooniga, kes kontrollib tema valdusse langenud alasid ning teostab seal riigile omaseid võimuprotseduure, kogub makse, ammutab naftat ja kehtestab seadusi.

Sellegipoolest on Daesh tänapäeva meedia võimaluste ja sotsiaalvõrgustike aktiivse kasutamisega loonud religioonist populaarse atraktiivse kuvandi,

⁴³ Vt nt **Mitchell, Richard P.** 1993. *The Society of the Muslim Brothers*. London: Oxford University Press.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 260.

⁴⁵ Šariaadi kohta vt lähemalt **Amanat, Abbas; Groffell Frank** (ed.) 2007. *Shari'a, Islamic Law in The Contemporary Context*. Stanford, California: Stanford University Press.

⁴⁶ **Danahar** 2014, p. 21.

⁴⁷ Muhhamadi kohta vt nt **Süld, Elo** 2014. *Muhammad, der Gesandte Gotte und Paulus, der Gesandte Christi. Ein Vergleich der berufungs- und offenbarungsgeschichtlichen Vorstellungen mit Bezug auf die islamische, sowie die biblische Tradition*. Tartu: University of Tartu Press.

mis on innustanud äärmuslusele pöörduma paljusid islamiusulisi üle terve maailma.⁴⁸

Tuhanded võitlejad on saabunud Islamiriigi eest võitlema teistest Lähis-Ida piirkondadest, Euroopast, Aafrikast ja rahututest piirkondadest üle maailma. Islamistliku sõjateoloogia oskuslik ühendamine kalifaadi ideega ning pidev püsimine meedia orbiidis on loonud toetajaskonna, mis on küll kogu islami kogukonda arvestades marginaalne, kuid piisavalt suur, et tekitada hirmu ja õudu Lähis-Idas ning kahjustada islami kui religioosse õpetuse mainet teiste religioonide silmis. Kahtlemata seisame vastamisi religioosse fenomeniga, islami politiseeritud vormiga, mille sotsiaalsel põhjal on rohkem ühisjooni 20. sajandil Euroopas levinud äärmuslike kommunistlike ja natsionaalsotsialistlike ideoloogiatega kui islami õpetuse sügavamate alustega.

4. Daeshi ideoloogia põhiprintsiibid

Daeshi ideoloogiline baas on kahtlemata džihadistlik, mis on üles ehitatud salafistlike usutõdede ja islami õiguskorra ehk šariaadi vägivaldsele ekspluateerimisele. Püha sõda ehk džihaad⁴⁹ (*jihad*) on islamisse üle kandunud Lähis-Idas levinud vana nähtus, mille algeid tuleks otsida eelkristlikust ajastust, kuigi džihaad ise on sellisena tekkinud tunduvalt hiljem. Tõsiasi seisneb selles, et äärmuslikud islamistid⁵⁰ kuulutasid möödunud sajandi lõpus halastamatu sõja kõikidele, kes ei poolda nende äärmuslikku salafistliku mõttemaailma⁵¹, sh Öhtumaadele ning kristlikule mõttemaailmale, šiitidele, jeziitidele ja druusidele. Laiemas plaanis vastab see Samuel Huntingtoni tsivilisatsioonide vahelise konflikti kirjeldusele⁵². Tegemist on ideoloogilise sõjaga maailmavaadete vahel, millel on usu- või pühasõja selged tunnused, kuigi suures plaanis tugineb see piirkonna enda usulistele ja etnilistele

⁴⁸ Vt lähemalt nt **Shaneen, Joseph** 2015. Network of terror: how DAESH uses adaptive social networks to spread its message, Riga: NATO StratCom Centre of Excellence, 5. <<http://stratcomcoe.org/network-terror-how-daesh-uses-adaptive-social-networks-spread-its-message>> (21.09.2015).

⁴⁹ **Peterson** 2005.

⁵⁰ Vt islamismi kohta nt **Richard, C. Martin; Abbas, Barzegar** (ed.) 2010. Islamism. Contested Perspectives on Political Islam. Stanford, California: Stanford University Press.

⁵¹ **Sazonov, Vladimir; Mölder, Holger** 2015. Süüria – kas järjekordne ususõda Lähis-Idas? – Idakiri 2014, lk 144–145. [**Sazonov, Mölder** 2015]

⁵² **Huntington, Samuel P.** 1996. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon & Schuster.

vastuoludele, kuhu Õhtumaad on sageli sekkunud, püüdes seda oma huvides ära kasutada.

Sarnasele sõjateoloogilisele kontseptsioonile tuginedes alustasid õhtumaade valitsejad 11. sajandi lõpus ristisõdu islami maailma vastu, tuues ettekäändena püha maa vabastamise. Ristisõdade ajastu algas 1095. aastal mil paavst Urbanus II esines usuliselt ning poliitiliselt sütitavate sõnadega: „Deus lo volt!“ („Jumal tahab seda!“). Just see juhtlause sai pühale maale suunduvate kristlike sõdalaste sõjahüüuks ning motoks.⁵³ Mõnes mõttes ajalugu kordub. Kui 1095. aastal saatis Lääs oma pühasõdalaste armee püha maad vabastama ja jumala sõna viima Lähis-Itta *igni ferroque* (tule ja mõõgaga), siis aastal 2015 saadavad tänapäeva islamistlikud ekstremistid ja fanaatikud⁵⁴ oma võitlejaid pommidega Pariisi, Londonisse ja mujale, õigustades oma inimsusevastaseid kuritegusid jumala (Allahi) tahtega. Siin me seisamegi silmitsi religiooni politiseerimisega, kui see kaotab oma õpetuslikud algtõed ning muutub ideoloogiaks, millega õigustatakse teatud huvirühmade poliitiliste eesmärkide saavutamist. Apelleerides inimeste usulistele tunnetele ning ühisele religioossele identiteedile, on inimkonna ajaloos õigustatud sõdu, vägivalda, fanatismi ja sallimatust, väites, et seda tahab jumal (olgu see Ahura Mazda, Allah, YHWH või siis kristlik jumal). Lähis-Idas õigustati sõdu jumalate tahtega juba umbes 4500 aastat tagasi Sumeris, seejärel Assüürias, Babüloonias ning muistses Iisraelis.⁵⁵

Daeshi ideoloogia on saanud tugevaid mõjutusi islami fundamentalistlikest ja ultrakonservatiivsetest salafistlikest vooludest, mis soovivad tulla tagasi islami juurte juurde. Islamiriigi ideoloogid unistavad sellest, et allutada igapäevaelu Lähis-Idas kõiges Koraanis ja *hadith*'ites (jutustused Muhammadi ja tema peamiste kaaslaste sõnadest ning tegudest) sätestatule – muidugi nii, nagu nemad sellest aru saavad. Mis on nende programmi aluseks? Laias laastus sama, mis kõikidel islamistlikel fundamentalistidel – kogu elukorralduse alus on Koraan ja šariaat. Koraanist nopitakse välja neile meelepärased kõige äärmuslikumad kohad, mida kasutatakse ära oma vägivaldse ning radikaalse tegevuse õigustamiseks. Džihadistid kutsuvad oma toetajaid üles ususõjale ja selles toetatakse tänapäevastele ideoloogidele, aga ka

⁵³ Saumets, Andres; Sazonov, Vladimir 2012. Sõna saateks. – Sõna sõjast ja sõda sõnast: Tekste ja tõlgendusi. KVÜÕA toimetised 16, lk 12.

⁵⁴ Kilp, Alar; Saumets, Andres (eds.) 2011. Extremism Within and Around Us. – KVÜÕA toimetised 14.

⁵⁵ Kang 1989.

Koraani sõjateoloogilisele tõlgendusele. Näiteks on Koraanis (9:29–30) öeldud:

Võideldge nendega, kes ei usu Jumalat ega viimset päeva, kes ei pea keelatuks seda, mille Jumal ja tema sõnumitooja on keelanud, nagu ka nendega Raamatu rahva hulgast, kes ei järgi tõelist usku, kuni ei hakka omaenese käega ja alandlikult maksma kümnist. Juudid on väitnud: „Uzair on Jumala poeg.“ Kristlased on väitnud: „Messias on Jumala poeg.“ Kuid need on pelgad sõnad, mis nende suust on tulnud, ja meenutavad juttu, mida rääkisid need, kes olid uskumatud ammu enne neid. Et Jumal neid nuhtleks! Nad on väga kaugel (tõest)!⁵⁶

Ekstremistlikud islamistid kasutavad Koraani oma terroriaktide ja vägivalda õigustamiseks, väites, et see olevat justkui Allahi tahe. Alljärgnevalt on toodud mõned näited Koraanist, mida islamiäärmuslased sageli kasutavad oma ideoloogilistel eesmärkidel:

Koraan (8:12–13): *Ma täidan uskumatute südamed hirmuga. Raiuge neil pead maha ja kõik sõrmed otsast karistuseks selle eest, et nad hoidusid allumast Jumalala ja tema sõnumitoojale, sest Jumal on karm karistama.⁵⁷*

Koraan (2:191): *Tapke neid, kus iganes nendega kokku puutute, ajage nad ära paikadest, kus nad teid ära ajasid, sest eksimine on nende jaoks hullem kui surm teie käe läbi.⁵⁸*

Koraan (3:151): *Meie külvame uskumatute südamesse hirmu, kuna nad kummardasid Jumala kõrval veel neid, kelle jaoks ta polnud läkitanud luba. Nende asupaigaks saab põrgutuli!⁵⁹*

Džihaadist⁶⁰, sõdadest ja suhtlemisest uskmatutega tuleb Koraanis⁶¹ küll korduvalt juttu (nt suured 86, 90, 92, 102, 104, 105, 107, 108) ja tähelepanuväärne on suura 71, kus esineb palve jumalale hävitada uskmatud: „Sest siis, kui nad elama jätkavad, eksitavad nad ära sinu sulased ja sigitavad ainult uskmatuid pahategijaid“.⁶² Islamistlikud ekstremistid kasutavad ära Koraani selliseid kirjakohti, need on islamistide jaoks ususõja vundamendiks. Kui

⁵⁶ Koraan eesti keeles: **Koraan** 2007. Tõlk. Haljand Udam, toimetanud ja saatesõna kirjutanud Amar Annus. Tallinn: Avita, suura 9:29–30. [Edaspidi **Koraan** 2007]

⁵⁷ **Koraan** 2007, suura 8:12–13.

⁵⁸ *Ibid.*, suura 2:191.

⁵⁹ *Ibid.*, suura 3:151.

⁶⁰ **Peterson** 2005.

⁶¹ **Koraan** 2007.

⁶² *Ibid.*, suura 71:27.

rääkida džihaadist, siis meenub kindlasti Lähis-Ida uurija Zainab Bahrani raamat „Rituals of War. The Body and Violence in Mesopotamia“ (2008), milles ta vaatleb usulist vägivaldsust ja sõdu muistses Lähis-Idas. Lähis-Ida traditsiooni järgi on mõiste *džihaad* (kuigi see on praegu peamiselt kasutusel tähistamaks terrorismi või enesetapurünnakuid) enam-vähem sarnane kontseptsioonile *ius ad bellum*, määratledes, millisel juhul on sõda õigustatud. Islamijurist ja ajaloolane Ibn Khaldun (1322–1406) arutles õiglaste ja ülekohtuste sõdade mõistete üle teoses „Muqaddimah“⁶³.

Turvalise elukeskkonnaga harjunud lääneriikide inimestele mõjub usuliste loosungite alla tekkinud organiseeritud agressiivsus eriti hirmutavalt. Kui Norrat ja Euroopat vapustasid 2011. aasta suvel Anders Behring Breiviki korraldatud julmad tapmised, siis nn Islamiriik on koondanud oma ridadesse tuhandeid sarnase mõtlemisega isikuid üle terve maailma. Julmade ja oskuslike manipulaatoritena kasutavad Islamiriigi ideoloogid ja propagandistid islami teistele usunditele vastanduvat taktikat, et hirmutada ja halvata inimeste teadvust.⁶⁴ Taoline julmus on šokeeriv, kuid ka mõjuv, kuna seda ei osatud 21. sajandi alguses oodata, ning seetõttu võib see omakorda provotseerida aktsioonidele islamiusulise elanikkonna vastu ja soodustada äärmuslike ideede võidukäiku kogu Euroopas. Seiklushimulised avantüristid, kellel pole enam midagi kaotada, on kergesti mõjutatavad avantüüriga ühinema. Tähelepanuväärne on Islamiriigi seotus rahvusvahelise kuritegevusega, sest oma tegevuse rahastamise nimel on islamistid nõus äritsema kõigega, mis toob sisse raha, sh tapetud inimeste vara ja organitega, samuti tegelema orjakaubanduse ja inimröövidega. Nende vägivald on teatud mõttes ratsionaalne, sel on kindel siht ja see täidab ka propaganda eesmärgi, sest tagab meedia pideva tähelepanu.⁶⁵

Propaganda levitamise eesmärgil rajasid Islamiriigi ideoloogid 2014. aastal al-Ḥayāt Media Center'i⁶⁶, mis toodab propagandat eelkõige Lääne auditooriumi jaoks prantsuse, saksa, vene ja inglise keeles. Kuigi Islamiriigi sõdalased apelleerivad paljuski Muhammadi ning esimeste kaliifide ajastu varakeskaegsetele tavadele, islami algideele ning prohveti ideedele tugineva

⁶³ Bahrani 2008, p. 11; Sazonov, Mölder 2015, lk 138.

⁶⁴ Zgryziewicz, Rafal 2016. Daesh information campaign and its influence. NATO Strat-Com COE: Riga.

⁶⁵ Vt nt Sazonov, Vladimir 2016. Äärmuslust on toitnud sekkumine Lähis-Ida asjadesse. – Sirp. Eesti Kultuurileht, 29.07.2016. <<http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/aarmuslust-on-toitnud-sekkumine-lahis-ida-asjadesse>>, (20.10.2016).

⁶⁶ Vt nt al-Ḥayāt Media Center <<http://jihadology.net/category/al-%E1%B8%A5ayat-media-center>> (19.10.2016).

varakeskaegse araablaste ja moslemite kalifaadi „kuldajastule“, kasutavad nad sõjanduses modernset relvastust, taktikat ja innovaatilisi meetodeid. Üks nende edu võti peitub massiivses psühholoogilises ja informatsioonisõjas oma vastase vastu, mis ei nõua väga palju inimressurssi, sest sõna jõudu on lihtne võimendada.⁶⁷

Islamiriigi äärmuslased kasutavad meelsasti tehnoloogilise progressi kõige modernsemaid saavutusi ning nad on nõus pöörduma Skype'i, Twitteri, Facebooki ja teiste sotsiaalvõrgustike pakutavate kommunikatsioonivõimaluste poole, et levitada oma ideid ja värvata enda sekka sõdalasi, kes sageli on ebaküpsed noored või siis paadunud psühhopaadid⁶⁸. Äärmuslased on olnud edukad Lääne ühiskonnas pettunud noorte kaasamisel, pakkudes neile alternatiivset revolutsioonilist ideoloogiat. Ilmselt ei peitu oht Lääne kristlikule tsivilisatsioonile niivõrd Islamiriigi eest sõdima läinud sõdalaste tagasitulekul, sest nemad on oma valiku teinud, vaid ideoloogilise rahutuse levimisel Lääne tsivilisatsiooni aladele.

Islamistide aktiveerumisega Lähis-Idas ja ka lääneriikides painab Euroopa heaolu nautivaid inimesi hirm: mis saab edasi ja kas omas kodus pole enam turvaline? Kas islam ja ekstremism on üks ja sama? Aina rohkem painavad ka teised küsimused: miks ja kuidas tekib islamiäärmuslus? Uuriya Hadayatullah Hübsch kirjutas pärast 2001. aasta 11. septembri sündmusi ilmunud raamatus⁶⁹ järgnevalt:

Me ei saa oma silmi sulgeda tõsiasja ees, et äsjased rünnakud USA-s viisid ka selleni, et paljud meediakanalid ning suur osa inimestest sildistasid „islamit“ ekstremistliku ja vägivalda toetava ja legitimeeriva usundina. Nii kirjutas briti Daily Telegraph: „Islam on religioon, mis sanktsioneerib mitut liiki vägivalda.“ Ibn Warraq, endine moslemi intellektuaal, kes oli islamist lahti öelnud, võttis prantsuse ajakirjas Marianne kokku: „Loomulikult on olemas mõõdukaid moslemeid; seevastu islam ise ei ole mõõdukas. Islam on totalitaarne ideoloogia.“ Ja saksa ajakiri Stern selgitas märksõna „püha

⁶⁷ Vt Daeshi infooperatsioonide kohta lähemalt: **Daesh Information Campaign And Its Influence** 2016. NATO StratCom COE: Riga. <<http://www.stratcomcoe.org/daesh-information-campaign-and-its-influence>> (külastus 17.10.2016).

⁶⁸ Vt P. Espaki sõnavõttu meedias: **Espak, Peeter** 2015. Teoloogiadoktor selgitab julma terroriorganisatsiooni tagamaid: ISIS on nagu psühhopaadist sarimõrvar. – Delfi, 8.2.2015. <<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/teoloogiadoktor-selgitab-julma-terroriorganisatsiooni-tagamaid-isis-on-nagu-psuhhopaadist-sarimorvar?id=70731479>> (17.10.2016).

⁶⁹ **Roy, Oliver** 2008. The Politics of Chaos in the Middle East. New York: Columbia University Press, pp. 11–17.

sõda” all, et islam õpetavat: „Moslemid peaksid oma religiooni igati ka relvajõul levitama.“⁷⁰

Siiski ei tohi islami ja islamiäärmusluse vahel panna võrdusmärki, nagu seda teeb näiteks ülalmainitud endine moslem Ibn Warraq. Nii tähendabki sõna „islam“ (araabia keeles *islām*) alistumist jumala ehk Allahi tahte.⁷¹ See moslemite jaoks ülioluline sõna on tekkinud arabiakeelsest sõnast *aslama*, mis tähendab „end allutama“. David Waines kirjutab, et „islam tähendab püüdlemist ainujumala õpetuse poole, selle aktiivset äratundmist ja allumist. Need, kes seda praktiseerivad, on moslemid (õpetlased ja tavalised usklikud), kellest moodustubki kogukond“.⁷² Karen Armstrongi sõnul on moslem mees või naine, kes on „täielikult alistunud Allahile ja tema nõudele, et inimesed peavad kohtlema üksteist õiglaselt, võrdväärselt ja kaastundega. See oli hoiak, mida väljendati rituaalses palves (*salat*), lamavas asendis, mida moslemid pidid kolm korda päevas sooritama“.⁷³ Džihadistid, olgu need Al Qaeda, Daesh või Jabhat al-Nusra’st, rikuvad sageli jämedalt islami peamiseid põhimõtteid ja reegleid, kasutades islamit ja Koraani ning islami-teoloogide ütlusi oma vägivaldsete tegude õigustamiseks.

Islamistlike rühmituste poliitiline aktiivsus ja laienev haare Lähis-Idas ja Põhja-Aafrikas ning kalifaadile truudust vandunud rühmituste tegevus Egiptuses Siinai poolsaarel, Liibüas, Jeemenis, Põhja-Nigeerias ja mujal näitavad, et ka Süüria ja Iraagi⁷⁴ kontekstis tuleb rääkida mitte enam üksnes vastupanust autoritaarsele režiimile või kodusõdadest, vaid sellega kaasnevast süveneva ususõja tunnustest.⁷⁵ Konfliktidest haaratud piirkondades võib täheldada mitmesuguseid inimõiguste rikkumisi, mis võivad kohati võtta genotsiidi mõõtmed teistsuguse identiteediga isikute vastu. Islamiriigi võidukäik võib lõppeda põhjalike muudatustega Lähis-Ida poliitilisel kaardil. Iraagi riik võib lõplikult laguneda, kuna põhjaaladel asuvad tugeva etnilise identiteediga kurdid, kelle jaoks usuline solidaarsus on väiksema mõjuga, teevad kõik selleks, et mitte alluda Islamiriigi võimudele. Šiiitlik Iraan teeb

⁷⁰ **Hübsch, Hadayatullah** 2011. Fanatische Krieger im Namen Allahs: die Wurzeln des islamischen Terrors. München: Heinrich Hugendubel Verlag, S. 15–16.

⁷¹ **Уингл, Джастин** 2008. История ислама с VII века до н.э. Москва: Издательство Астрель, ст. v.

⁷² **Waines, David** 2003. Sissejuhatus islamisse. Ü. Peterson (tõlk.). Tallinn: Avita, lk 15.

⁷³ **Armstrong, Karen** 2003. Islam: lühiajalugu. Tartu: Ilmamaa, lk 40.

⁷⁴ **al-Marashi, Ibrahim** 2010. Iraq. – Guide to Islamist Movements. Vol. 1. B. Rubin (ed.). Armonk, New York, London: M. E. Sharpe.

⁷⁵ **Sazonov, Mölder** 2015, lk 134–154.

samuti kõik, et salafistide võim ei laieneks šiiaade asualadele ega muutuks ohuks Iraanile. Iraagi kristlaste ja jeziidide olukord on niigi ebaturvaline ja suur osa on neist riigist lahkunud. Süüria perspektiiv ei tundu Iraagi omast parem, sest islamiäärmuslaste valitsetav riik võib pöörduda sealsete ala-viitide, druuside ja kristlaste vastu. Verejanuline julmus, võikad videod inimeste tapmisest (peade ärälõikamistest jne), mida meedias levitatakse, on Islamiriigi sõdalaste psühholoogiline relv vastaste mõjutamiseks.

5. Järeldused

Sõjateoloogia juuri ja algeid Lähis-Idas võib otsida juba muistses Mesopotaamias, Süürias, Palestiinas ja Iraanis, mil valitsejad hakkasid õigustama ekspansionismi ja agressiivset sõjakat poliitikat jumalate tahtega. Lähis-Ida alad on läbi aegade alati olnud kodusid kümnetele või isegi sadadele religioonidele ja kultustele: zoroastrismile, judaismile ja kristlusele paljude muud usundite kõrval. Just siis tekkisid usufanatismi esimesed ilmingud ja esimesed tõelised pühasõjad ning seda võib seostada monoteistlike usundite esilekerkimisega Lähis-Idas (zoroastrism Pärsias, kristlus Ida-Rooma impeeriumi aladel).

7. sajandil pKr sai Araabia poolsaarelt alguse islam, mis sellest ajast saadik on kujunenud piirkonnas valitsevaks usundiks. Islam andis palju ka pühasõdade ja sõjateoloogia ideelisesse arengusse, mille traditsioonide vaimus seisame tänapäeval silmitsi Daeshi fenomeniga.

Mida me võime järeldada Daeshi sõjateoloogia ja ideoloogiliste põhimõtete kohta üldisemalt?

Esiteks tugineb Daeshi ideoloogiline baas islamistlike loosungite alla koondatud traditsioonidele ning ideedele, millega põhjendatakse nende poliitilisi eesmärke. Kahtlemata mängib usuline komponent suurt rolli Daeshi ideoloogias, mida Daeshi ideoloogid oma poliitiliste eesmärkide saavutamise huvides ära kasutavad.

Teiseks tugineb Daeshi edu paljuski tema vastu võitlevate jõudude lõhestatusele ja omavahelisele sallimatusele. Daesh on ühteviisi sallimatu ja vägivaldne nii „ketserite“ (šiiaade ja teiste alternatiivsete islami voolude), sekulaarsete isikute kui ka teiste religioonide vastu. Vägivalla kasutamise lubatavus „eksinute“ vastu on üks nende ideoloogia aluseid.⁷⁶ Daeshi edu teine põhjus on kindlasti edukalt ja tõhusalt ülesehitatud propagandamasin.

⁷⁶ Vt religioosse vägivalla kohta **Selengut, Charles** 2003. *Sacred Fury: Understanding Religious Violence*, Walnut Creek, CA: AltaMira Press.

Kolmandaks on Daeshil oma väljakujunenud ideoloogia, mis paljuski tugineb Koraani ja salafistlike islami teoloogide tööde tõlgendustele, väljajätmistele ja arvamustele ning mille oluline osa on sõjateoloogia. Siiski ei saa Daeshi pidada ainult religioossetel ideedel tegutsevaks liikumiseks, pigem on tegemist religioosseid sümboleid kasutava poliitilis-sõjalise organisatsiooniga.

Neljandaks on tähelepanuväärne see, et suur osa tänapäeva Islamiriigi juhtidest on endised Iraagi armee ohvitserid Saddam Hussein baathistlikest relvajõududest, kelle minevik on kõike muud kui islamistlik, mis seab veelgi enam kahtluse alla nende eesmärkide religioosse motiveerituse.

Kokkuvõttes võib järeldada, et Daeshi näol on tegemist Lähis-Ida piirkonnas muistsetest aegadest levinud sõjateoloogia traditsiooni järjekordse väljundiga, kus islamit kasutatakse pigem poliitiliste ja ideoloogiliste eesmärkide saavutamiseks ja teatud kildkonna võimuambitsioonide kindlustamiseks.

Daesh on pragmaatilise eesmärkidega poliitilis-sõjaline organisatsioon, mille jaoks on usk vaid ideoloogiline relv poliitiliste ja strateegiliste ülesannete elluviimiseks. Seetõttu ei olnud Saddam Hussein jüngritel, keda Daeshi sõdalaste seas on suur hulk, keeruline end allutada Islamiriigi ideoloogilistele huvidele, sest kuigi nende ideoloogiline kest oli erinev, jäi sisu suures osas samaks. Islamiriigist on saanud müüt, mis vajab murdmist. Väärtõdede levitamine islamist töötab äärmuslike jõudude huvides, see ei esinda islamiusuliste enamust, kuvandit islamiusulisest nagu väidab müüt, vaid selle motiveeritud vähemust.

Autorid avaldavad artiklis isiklikke seisukohti.

Lühendid

- RIMA 2** = Grayson, Albert Kirk 1991. Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC, I (to 1114–859 BC). – The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Assyrian Periods, Vol. 2, University of Toronto Press, Toronto-Buffalo-London.
- RIME 1** = Frayne, Douglas 2008. Presargonic Period (2700–2350 BC). – The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Early Periods volume 1, Toronto/Buffalo/London: University of Toronto Press.
- RINAP 4** = Leichty, Erle 2011. The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria (680–669 BC). – The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period, Vol. 4. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns.

Kirjandus

- Ahmari, Sohrab** 2013. Mojtaba Vahedi: Iran's Revolution from the Inside Out. – The Wall Street Journal, 3 June. <<http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887324216004578481270274888486>> (12.10.2016).
- al-Ḥayāt Media Center** <<http://jihadology.net/category/al-%E1%B8%A5ayat-media-center>> (19.10.2016).
- al-Marashi, Ibrahim** 2010. Iraq. – Guide to Islamist Movements. Vol. 1. B. Rubin (ed.). Armonk, New York, London: M. E. Sharpe.
- Amanat, Abbas; Groffel Frank** (ed.) 2007. Shari'a, Islamic Law in The Contemporary Context. Stanford, California: Stanford University Press.
- Andres Saumets, Vladimir Sazonov** 2012. Sõna saateks. – Sõna sõjast ja sõda sõnast: Tekste ja tõlgendusi. KVÜÕA toimetised, 16, lk 12–14.
- Armstrong, Karen** 2003. Islam: lühiajalugu. Tartu: Ilmamaa.
- Bahrani, Zainab** 2008. Rituals of War. The Body and Violence in Mesopotamia, New York: Zone Books. **Aristoteles** 2015. Poliitika. Tõlk. A. Lill. 1. raamat, VI. Tartu: Ilmamaa.
- Bell Jr., Daniel M.** 2009. Just War as Christian Discipleship. Recentering the Tradition in the Church rather than the State. Printed in the United States of America: Brazor Press.
- Clausewitz, Carl von** 2004. Sõjast. Kindral Carl von Clausewitzist järele jäänud teos. Tõlkinud Krista Räni, Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, Eesti Keele Sihtasutus.
- Cockburn, Patrick** 2015. The Rise of Islamic State: ISIS and the New Sunni Revolution. New York: Verso Books.
- Daesh Information Campaign And Its Influence** 2016. NATO StratCom COE: Riga. <<http://www.stratcomcoe.org/daesh-information-campaign-and-its-influence>> (külastus 17.10.2016).
- Danahar, Paul** 2014. The Middle East. The World After The Arab Spring. London-New Delhi-New York-Sydney: Bloomsbury.
- Espak, Peeter** 2010. Evolution toward the concept of Holy War in the Ancient Near East. – Society of Biblical Literature with European Association of Biblical Studies. International Meeting 2010. University of Tartu, Estonia. International Meeting of Society of Biblical Literature: Tartu University, Estonia, July 25–29, 2010, Atlanta, GA: Society of Biblical Literature.
- Espak, Peeter** 2010. Sõjateoloogia algus Lähis-Idas. – Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamat, IV, lk 69–84.
- Espak, Peeter** 2011. Moslemi Vennaskond – hunt lambanahas. – Postimees, 10. veebruar 2011, <<http://arvamus.postimees.ee/386159/peeter-espak-moslemi-vennaskond-hunt-lambanahas>> (20.10.2016).
- Espak, Peeter** 2011. The Emergence of the Concept of Divine Warfare and Theology of War in the Ancient Near East. – KVÜÕA toimetised, 14, lk 115–129
- Espak, Peeter** 2015. Teoloogiadoktor selgitab julma terroriorganisatsiooni tagamaid: ISIS on nagu psühhoopaadist sarimõrvar. – Delfi, 8.2.2015. <<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/teoloogiadoktor-selgitab-julma-terroriorganisatsiooni-tagamaid-isis-on-nagu-psuhhoopaadist-sarimorvar?id=70731479>> (17.10.2016).

- Fales, Frederick Mario** 2000. Preparing for War in Assyria. – *Economie antique: La guerre des économies antiques*. J. Andreau, P. Brient, R. Descat (ed.). Saint-Bertrand-de-Comminges, France: Musée archéologique départemental, pp. 35–62.
- Holloway, Steven W.** 2002. *Aššur is King! Aššur is King! Religion in the Exercise of Power in the Neo-Assyrian Empire*. Leiden-Boston-Köln: Brill.
- Hübsch, Hadayatullah** 2011. *Fanatische Krieger im Namen Allahs: die Wurzeln des islamischen Terrors*. München: Heinrich Hugendubel Verlag.
- Kang, Sa-Moon** 1989. *Divine War in the Old Testament and in the Ancient Near East*. – Beiheft zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 177, Berlin-New-York: W. de Gruyter.
- Kilp, Alar; Saumets, Andres** (eds.) 2011. *Extremism Within and Around Us*. KVÜÕA toimetised 14.
- Kinross, Patrick** 2001. *Atatürk. The Rebirth of Nation*, London: Phoenix, pp. 384–387.
- Koraan** 2007. Tõlk. Haljand Udam, toimetanud ja saatesõna kirjutanud Amar Annus. Tallinn: Avita.
- Mitchell, Richard P.** 1993. *The Society of the Muslim Brothers*. London: Oxford University Press.
- Mölder, Holger; Sazonov, Vladimir; Värk, René** 2013. Kümme aastat operatsioonist „Iraagi vabadus“: ajalooline, poliitiline ja õiguslik ülevaade ning Iraagi tulevikuperspektiivid. – *Ajalooline Ajakiri*, 3 (2013), lk 405–418.
- New, David S.** 2002. *Holy War. The Rise of Militant Christian, Jewish and Islamic Fundamentalism*. Jefferson: North Caroline; London: McFarland&Company.
- Parpola, Simo** 2000. *Monotheism in Ancient Assyria. – One God or Many? Concepts of Divinity in the Ancient World*. B. N. Porter (ed.). *Transactions of the Casco Bay Assyriological Institute*, Vol. 1. Casco Bay, pp. 165–209.
- Peterson, Üllar** 2005. *Džihaadi kontseptsiooni kujunemine Koraanis*. Magistritöö. TÜ filosoofiateaduskond, üldajaloo õppetool (käsikirjaline). <<http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/951/peterson.pdf?sequence=5/>> (17.10.2016).
- Põldsam, Anu** 2009/2010. *Sõjast ja rahust Heebrea Piiblis*. – *Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamat*, lk 85–90.
- Reissner, Johannes** 1980. *Ideologie und Politik der Muslimbrüder Syriens: von den Wahlen 1947 bis zum Verbot unter Adīb aš-Šīšaklī 1952*. Volume 55 of *Islamkundliche Untersuchungen*, K. Schwarz: Freiburg i. Br.
- Richard, C. Martin; Abbas, Barzegar** (ed.) 2010. *Islamism. Contested Perspectives on Political Islam*. Stanford, California: Stanford University Press.
- RIMA 2 = Grayson, Albert Kirk** 1991. *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC, I (to 1114–859 BC)*. – *The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Assyrian Periods*, Vol. 2, University of Toronto Press, Toronto-Buffalo-London.
- RIME 1 = Frayne, Douglas** 2008. *Presargonic Period (2700–2350 BC)*. – *The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Early Periods volume 1*, Toronto/Buffalo/London: University of Toronto Press.
- RINAP 4 = Leichty, Erle** 2011. *The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria (680–669 BC)*. – *The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period*, Vol. 4. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns.

- Rollinger, Robert** 2013. Assur. – Wörterbuch alttestamentlicher Motive. M. Fieger, J. Krispenz, J. Lanckau (ed.). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, pp. 35–39.
- Roy, Oliver** 2008. *The Politics of Chaos in the Middle East*. New York: Columbia University Press, pp. 11–17.
- Sazonov, Vladimir** 2012. Küüditamis- ja terroripoliitika Kesk-Assüüria ja Uus-Assüüria impeeriumites 13.–7. sajandil eKr. – KVÜÕA toimetised, 16, lk 180–202.
- Sazonov, Vladimir** 2015. Justification of Wars and the Ideology of Divine Warfare in Ancient Mesopotamia. – Festschrift Tarmo Kulmar 65, Tartu University Press: Tartu, pp. 298–328.
- Sazonov, Vladimir** 2015. Nebukadnetsarit järgides: Saddam Hussein ja muistsed Lähis-Ida despoodid. – *Idakiri* 2014, lk 114–133.
- Sazonov, Vladimir** 2015. Vägi-vald Jumala nimel: Allahi sõdalaste džihaad Öhtumaade vastu. – *Kirik ja Teoloogia*, 4. detsember 2015 <<http://kjt.ee/2015/12/vagivald-jumala-nimel-allahi-sodalaste-dzihad-ohumaade-vastu/>> (20.10.2016).
- Sazonov, Vladimir** 2016. Äärmuslust on toitnud sekkumine Lähis-Ida asjadesse. – *Sirp*. Eesti Kultuurileht, 29.07.2016. <<http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/aarmuslust-on-toitnud-sekkumine-lahis-ida-asjadesse>>, (20.10.2016).
- Sazonov, Vladimir; Mölder, Holger** 2015. Süüria – kas järjekordne ususõda Lähis-Idas? – *Idakiri* 2014, Tartu. **Huntington, Samuel P.** 1996. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
- Schmitt, Rüdiger** 2011. *Der „Heilige Krieg“ im Pentateuch und im deuteronomistischen Geschichtswerk. Studien zur Forschungs-, Rezeptions- und Religionsgeschichte von Krieg und Bann im Alten Testament.* – *Alter Orient und Altes Testament*, 381. Munster: Ugarit-Verlag.
- Selengut, Charles** 2003. *Sacred Fury: Understanding Religious Violence*, Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Shaneen, Josheph** 2015. *Network of terror: how DAESH uses adaptive social networks to spread its message*, Riga: NATO StratCom Centre of Excellence, 5. <<http://stratcomcoe.org/network-terror-how-daesh-uses-adaptive-social-networks-spread-its-message>> (21.09.2015).
- Soudavar, Abolala** 2003. *The Aura of Kings: Legitimacy and Divine Sanction of Iranian Kingship*. Costa Mesa, California: Mazda Publishers, Inc.
- Stern, Jessica; Berger, J. M.** 2016. *ISIS. Terrori riik*. Tallinn: Äripäev, 2016, lk 64–67.
- Sun Zi; Sun Bin** 2001. *Sõja seadused. Klassikalisest hiina keelest tõlkinud ja kommenteerinud Märt Läänemets*. Tallinn: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused.
- Süld, Elo** 2014. *Muhammad, der Gesandte Gotte und Paulus, der Gesandte Christi. Ein Vergleich der berufungs- und offenbarungsgeschichtlichen Vorstellungen mit Bezug auf die islamische, sowie die biblische Tradition*. Tartu: University of Tartu Press.
- Zgryziewicz, Rafal** 2016. *Daesh information campaign and its influence*. NATO StratCom COE: Riga.
- Tadmor, Hayim** 1994. *The Inscriptions of Tiglath-pileser III King of Assyria. Critical Edition, with Illustrations, Translations and Commentary* (Jerusalem: The Israel

- Academy of Sciences and Humanities, Printed in Israel. **Frame, Grant** 1999. My Neighbour's God: Aššur in Babylonia and Marduk in Assyria. – Bulletin of the Canadian Society for Mesopotamian Studies, 34.
- Waines, David** 2003. Sissejuhatus islamisse. Ü. Peterson (tõlk.). Tallinn: Avita.
- Walzer, Michael** 2000. Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations. Third Edition, New York: Basic Books.
- Withnall, Adam** 2014. Iraq crisis: Isis declares its territories a new Islamic state with 'restoration of caliphate' in Middle East – The Independent, 30, June 2014. <<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-declares-new-islamic-state-in-middle-east-with-abu-bakr-albaghdadi-as-emir-removing-iraq-and-syria-from-its-name-9571374.html>> (20.10.2016).
- Уингл, Джастин** 2008. История ислама с VII века до н.э. Москва: Издательство Астрель.

Dr. phil. **VLADIMIR SAZONOV**, Balti Kaitsekolledži Ida-Euroopa ja Vene uuringute lektor ning Tartu Ülikooli Orientalistikakeskuse vanemteadur

Dr. phil. **HOLGER MÖLDER**, Tallinna Tehnikaülikooli rahvusvaheliste suhete ja politoloogia õppetooli dotsent ning õppetooli hoidja